

HEMORTSAMLANDE

Glimtar från Småland

Av Arne Karlsson

I en ordbok förklaras ordet *frimärkssamlare* på följande sätt: *person som för nöjes eller vinnings skull samlar frimärken*. Allmänheten får lätt uppfattningen att samlandets yttersta mål är jakt efter rariteter och att *vinningsbegäret* skulle vara samlarens viktigaste drivfjäder. Att i rent spekulationssyfte fylla bankfacket med frimärken är ett fantasilöst sätt att handskas med samlarobjekten. Det är trevligast om *nöjet* kan komma i första hand.

Det gäller att finna ett samlingsområde där man kan få tag i billigt material, får utlopp för fantasi- och skaparkraft och framför allt har roligt. Hemortsamlandet uppfyller allt detta. I hemortsamlandet ger de filatelistiska objekten impulser till trevlig forskning. Det blir inte längre fråga om bara filateli. Andra ämnesområden kommer på ett naturligt sätt in i bilden.

Hemort är ett svävande begrepp: det kan vara staden, länet, landskapet eller landet. Lämpligast är att börja med ett litet område och sedan eventuellt bygga ut. I denna artikel lägger jag tyngdpunkten på riksbekanta objekt – frimärken, helsaker och minnespoststämplor – och ger glimtar från hela Småland. Det finns förvånansvärt många utgåvor som direkt kan hänföras till en bestämd landsända. Avslutningsvis ges artikeln lokal prägel genom exemplifiering med några objekt från den småländska utvandrarbygden. I min framställning begränsas rent filatelistiska fakta. Samlarobjekten ger istället impulser till utflykter i tid och rum. *Följ med på en filatelistisk rundresa i Småland!*

Smålands landskapsblomma och landskapsvapen.

Landskapssymboler

Genom kopplingen till Carl von Linné är den småländska *landskapsblomman* – linnean – välkänd. Blomman finns återgiven i ett flertal motivstämplat och även som huvudmotiv på ett svenskt frimärke ingående i häftet »Linnés resor».

Landskapsvapnet – ett upprest lejon med armborst i framtassarna – finns återgivet som Smålandssymbol i många minnespoststämplat.

Minnespoststämplat är mycket användbara i en hemortsamling. Bakom dessa ligger ofta något av hemortsintresse. Det kan vara t ex en förening eller en aktuell händelse som uppmärksammas. Stämplatarna har ofta provinsiella motiv som gör dem speciellt välkomna.

Stenriket

Växjö's landshövding Gunnar Wennerberg (han med »Gluntarne») högtidstalade vid invigningen av Vislanda-Bolmens järnväg och konstaterade bl a att *Småland är landskapet där stenen utgör regeln och jorden undantag*. Snoilsky skaldade i samma anda när han skildrade »Stenbocks kurirs» färd genom Småland: *Ur Smålands gråstenshällar, hans fåle gnistor sprängt*. Utefter de småländska vägarna finns de imponerande stengårdsgårdarna som minner om fädernas odlarmöda i stenig mark. Att filatelistiskt dokumentera *stenriket* är knepigt. Att peka på en försändelse med poststämpelein *Smålandsstenar* blir en nödlösning. Ortnamnet syftar inte på den allmänt steniga marken. Samhället har fått sitt namn av fem domarringar, ett märkligt fornminne om tillsammans ett sextiototal stenar. Med poststämpelein från Smålandsstenar på näthinnan kan vi konstatera att *Småland håller på att försvinna*.

Den 1 april 1980 namnändrades Smålands Burseryd. Nu är det bara ortstämpelein från Smålandsstenar som innehåller prefixet »Smålands».

Det har funnits åtta ortstämplat innehållande prefixet »Smålands». I några fall har postanstalten indragits, i andra fall har namnändring skett. Den senaste (sista) ändringen var när *Smålands Burseryd* ändrade till bara *Burseryd*. Nu återstår ingen ortsadress med det fristående prefixet »Smålands». En ändring av det tidigare nämnda Smålandsstenar är inte rimlig.

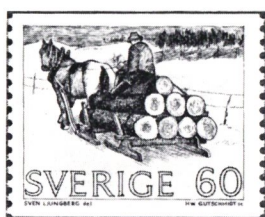
Nattsäckar, mystiskt hästhuvud och jätteek

Nattsäck är en väska av tyg eller läder. Rikt broderade nattsäckar användes under 1800-talets senare hälft men kom sedan ur bruk. Genom bla Albert Engströms skildringar i ord och teckningar har nattsäcken förknippats med Småland. År 1956 var nattsäckens stora år i småländsk filateli – i två motivstämplat hittar vi nattsäck. Vid en Smålandsmässa i Hovmantorp hade som symbol valts en Smålandsbonde som stadigt grepar sin nattsäck. I november 1956 packade de småländska filatelisterna sina nattsäckar och reste till en träff i Jönköping, där de kunde dokumentera sitt besök med en nattsäckstämpel.

Två minnespoststämplat med nattsäck som motiv.

År 1971 avbildades en *småländsk timmerfora* på ett 60-öres frimärke. När man betraktar hästens huvud blir man konfunderad. Har hästen huvudet riktat framåt eller snett bakåt till vänster?

Småländsk timmerfora efter förlaga av Ljunghykonstnären Sven Ljungberg.

Sparbanksrörelsens symbol – en ek – har sin förebild i Norra Kvills nationalpark.

Sparbanksrörelsens 125-års minne uppmärksammades 1945 med frimärken där motivet utgjordes av sparbanksväsendets symbol – en ek. Förebild för symbolen anses vara *jätteeken* i *Norra Kvills nationalpark*, norra Småland.

Småländska krösen

Vissa frimärken är vid första anblicken inte särskilt småländska. Men vid en närmare undersökning finner man att de hör hemma i en Smålandssamling. Hösten 1977 utkom det välsmakande frimärkshäftet »Vilda bär». Lingonfrimärket lyser rött och grant. Eftersom konstnären, Lennart Helje, är bosatt i Växjö ligger det nära till hands att misstänka att det är småländska krösen. I tidningen Smålandsposten den 17 december 1977 har konstnären avslöjat var han hittat bären.

»Flickorna i Småland komma dansande på lingonröda tuvor»

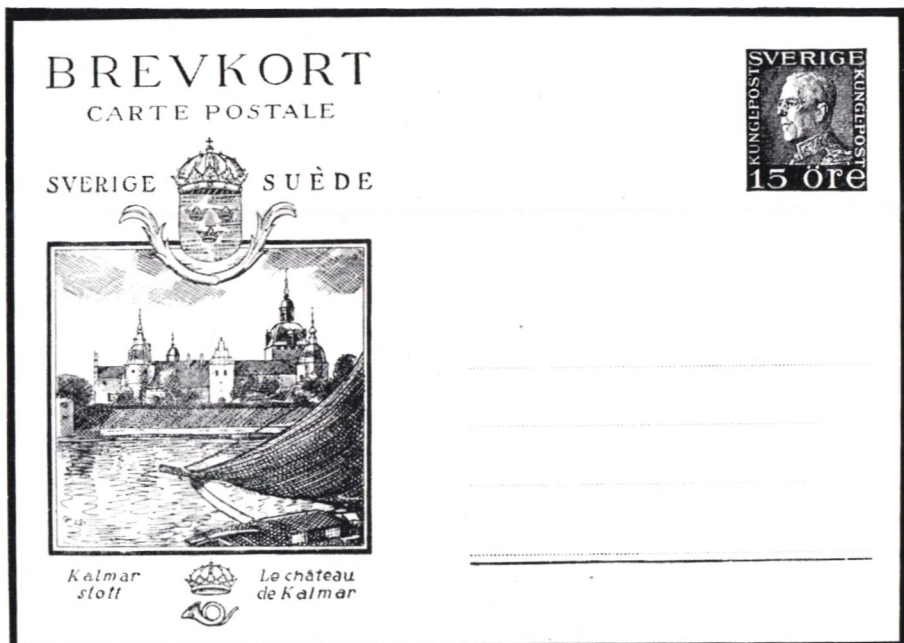
— Det blev härliga skogspromenader för hela familjen. *Lingon* och *blåbär* var det gott om i Fyllerydsskogen utanför Växjö och *smultronen* tog vi också i närheten — på Hissö. Värst var *hjordtrönen*. Men jag hittade några fina bär i Vislanda. Så det är äkta småländska bär sånär som på björnbären. De plockades vid svärföräldrarnas gård i Frösakulle i Halland.

Kalmar slott och Småländskt bondkalas

I början av vårt århundrade gjordes vid flera tillfällen framställning om frimärken med landskapsmotiv. Det blev avslag under motivering att det lilla formatet inte lämpade sig för sådana motiv. Men man fann tydligen uppslaget intressant och i mars 1929 utgavs 20 olika brevkort (enligt nuvarande terminologi postkort) i rött tryck. Adressidans vänsterdel illustrerades med olika Sverigemotiv bl a *Kalmar slott*.

Kalmar slott har vid flera tillfällen återgivits i motivstämplar som symbol för staden. Första gången var redan den 22 juni 1929. Deutsche Lufthansa återupptog linjen Stockholm — Kalmar — Stettin — Berlin — Wien. Nya luftpoststämplar började användas i Stockholm och Kalmar. Kalmarstämpelein återgav Kalmar slott i samma vinkel som på det ovan nämnda brevkortet.

Den ståtliga Vasaborgen i Kalmar har fått sin frimärkshyllning på ett märke ingående i det 1972 utgivna häftet »I sydost».

Kalmar slott på frimärke, stämpel och brevkort.

Först i landet med eget postogram blev Kalmar postområde. Man ville ha ett postogram vars motiv geografiskt var förankrat till Kalmarbygden. Postverket gav tillstånd och tryckning skedde på tidningen Barometerns tryckeri. Den 1 april 1980 (inget aprilskämt!) skedde säljstarten av postogrammet som visar en vacker flygbild av Kalmar slott.

Det råder litet rivalitet mellan smålandsmetropolerna. När Kalmar framfört idén till *lokalt postogram* vill inte Växjö vara sämre. Fr o m den 27 oktober 1980 kan man köpa Växjö postområdes postogram. Begreppet *lokalt postogram* är i detta fall tämligen vidsträckt genom att bildmotivet är tillämpligt på hela landskapet – *Småländskt bondkalas*. Förlaga är en akvarell där konstnär Björn Gidstam återgivit en röd mangårdsbyggnad med björkar och syrener. På gårdsplanen har dukats ett långbord och en dam i värendsdräkt gör en inbjudande gest. På postogrammet påpekas att en viktig beståndsdel i ett småländskt bondkalas är *småländsk ostkaka*. För

att riktigt reta smaklökarna återges på postogrammets baksida recept på denna delikatess.

Glasriket skört som kristall

Sveriges turistråd har valt ut fyra turistmål som säljs speciellt aktivt: Lappland med midnattssolen, Dalarna, Göta Kanal och *Glasriket*. Glasriket är namnet på den småländska glasbruksbygden, den skogiga triangeln mellan Växjö, Vetlanda och Nybro.

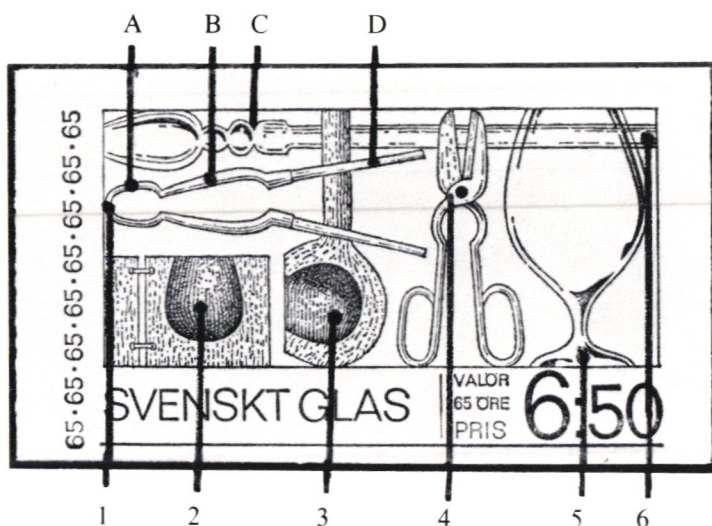

Ett av fem märken ur häftet Svenskt Glas från 1972. Fotocollage från Pukebergs glasbruk.

År 1972 utgavs ett frimärkshäfte »Svenskt Glas» med fem olika motiv. Fram till och med 1971 avbildades på frimärken ingen annan levande person än kungen. Nu kan även andra personer avbildas förutsatt att det är deras verksamhet som uppmärksammas. När de fem märkena med glasbruksmotiv utkom var det andra gången »vanliga» personer återgavs oretuscherade. Som förlagor användes fotografier tagna på Pukeberg och Boda glasbruk.

De svenska häftesomslagen har numera en konstnärlig utformning med motiv som anknyter till märkenas tema. På häftesomslaget till Svenskt Glas återges de enkla urgamla glasarbetarverktygen. Året innan ugnarna släcktes för gott uppsökte jag glasbruket i Skruv och passade på att informera mig om verktygen på häftesomslaget. Göran Book — en av brukets duktiga yrkesmän — hjälpte mig tillrätta bland verktygen.

Glasblåsarpipan (6) — i stort sett bara ett metallrör — måste man ha för att kunna göra ett handblåst glas. Med den tar man upp den varma glasmassan (1100–1300 grader C) ur ugnen för att sedan forma (välsa) i *skopan* (3). I skopan ger man glaset dess grundform. Sedan gäller det att samtidigt rotera och blåsa glaset i *formen* (2). Skopan och formen gjordes ursprungligen alltid av trä (alträ). Numera kan de förekomma i grafit, skopan även i gjutjärn. Det är viktigt att de doppas i vatten med jämna mellanrum. Vid kontakt med den varma glasmassan uppstår ångbildning varvid en kullagereffekt uppnås.

1 = skärsax, 2 = form, 3 = skopa, 4 = klippsax, 5 = glas, 6 = glasblåsarpipa.
Bokstäverna i överkanten förklaras i artikeln.

Klippsax (4) används för att klippa till den mängd glassmälta som behövs för t.ex. en fot på ett glas.

– Vad använder man nötknäckaren till?

Göran rycker till inför min obildade fråga. Att i glasbruksmiljö kalla en *skärsax* (1) för nötknäckare är närmast oförlåtligt. Skärsaxen används till att forma glaset på många sätt. Överdelen (A) – bågen – brukas för att trycka, stryka och räta glaset. Med underdelen (D) skär man ner jack (C). Hur håller man i skärsaxen? Mitt på finns ett handtag (B).

Klippsax och skärsax kan ju låta konstigt men *klipp* respektive *skär* är viktigt eftersom det finns många andra saxar, t ex pinnsax, nypsax, grepsax, fotsax o.s.v.

Längst till höger på häftesomslaget avbildas ett färdigt *glas* (5).

Glasriket är skört som den kristall som tillverkas. Området tål inte fler glasbruksnedläggningar. Att glastillverkningen finns dokumenterad i filatelinns värld är inte tillräckligt. Man vill också i verkligheten kunna känna värmen från ugnarna och uppleva närkontakten med ett hantverk som inte förstörts av tiden.

I Sverige har funnits tre postanstalter med namn innehållande ordet »glasbruk». Nu finns endast en kvar – *Boda Glasbruk* i det småländska glasriket.

Orrefors – ett av de idag mest kända bruken – har en kort glasbruks-historia. Visste du att Orrefors från början var ett järnbruk? Den 4 juni 1726 gav Bergscollegium rätt »att i en skön ström som utur Orranäs siön löper» anlägga ett järnbruk. När järnbruket inte längre bar sig byggdes 1898 en

Sveriges sista kvarvarande ortstämpel som förmedlar hantverksupplevelsen i ordet »glasbruk».

Gnistugnen till hammarsmedjan – minnet från Orrefors »järnålder» – som fortfarande finns kvar.

småglashytta. Genom konstnärerna Simon Gate och Edvard Hald fick bruket snart världsrykte. Den 4 juni 1976 var det klang och jubel i Orrefors. Bruksorten fyllde 250 år vilket uppmärksammades bl a med en minnespoststämpel.

Nybro och Växjö har kämpat om att få kalla sig huvudstad i Glasriket.

Städerna Nybro och Växjö har kämpat om att få kalla sig »huvudstad» i Glasriket. Växjö har dragit längsta strået vilket bl a markerades av att frimärkena Svenskt Glas fick sin förstadags stämpling i Växjö.

Staffan Stalledräng. Takmålning från 1200-talets slut i Dädesjö gamla kyrka.

Smålandskyrkor

Småland ingår huvudsakligen i Växjö stift. Domkyrkan i Växjö finns återgiven som stadssymbol i några minnespoststämplor.

Någon mil öster om Växjö ligger *Dädesjö* vars *gamla kyrka* är vida berömd för sitt målade innertak från 1200-talet. Den nya kyrkan tillkom i slutet av 1700-talet. Den gamla kyrkan räddades från rivning tack vare att den kunde användas som sockenmagasin. Innertaket i gamla kyrkan målades av en infödd svensk mästare, Sighmunder. Den stora kompositionen omfattar 30 cirkelrunda medaljonger sammanbundna med ornamentala växtslingor. En lång serie bilder visar scener ur julevangeliet och till detta har konstnären enligt svensk medeltida tradition fogat bilden av Staffan Stalledräng.

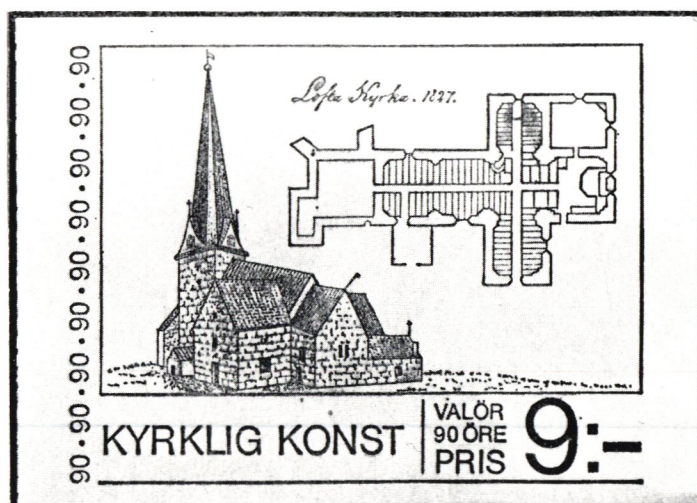
Den 9 februari 1970 spreds *Staffan Stalledräng från Dädesjö* på ett frimärke i valören 20 öre. Gravören Arne Wallhorn har väl tagit tillvara den fantasifulla och eleganta kompositionen. Bilden för tankarna till Staffans-visan: . . . *han vattnar sina fålar fem alltför den ljusa stjärnan* . . . En av hästarna uppmärksammar stjärnan medan den andra fortsätter att dricka. Ja, vattnet rinner t.o.m. den drickande hästen till mötes.

Den sovande Isai med roten till Jesu stamträd i knäet. Detalj av altarskåp från Lofta kyrka.

Många av vårt lands kyrkoskatter finns inte kvar i ursprungskyrkorna. De har sammanförts till regionala eller nationella museer. I nordöstra Småland ligger *Lofta kyrka*. Kyrkan har haft ett praktfullt altarskåp tillverkat i Antwerpen 1510. Nu finns skåpet i Historiska museet i Stockholm. Bland de svenska julfrimärkena 1975 utgavs på 90-öres märke en detalj av altarskåpet. Märket utgavs i häfte där häftesomslaget hade ett motiv som synnerligen väl harmonierade: exteriörteckning och planritning av Lofta kyrka.

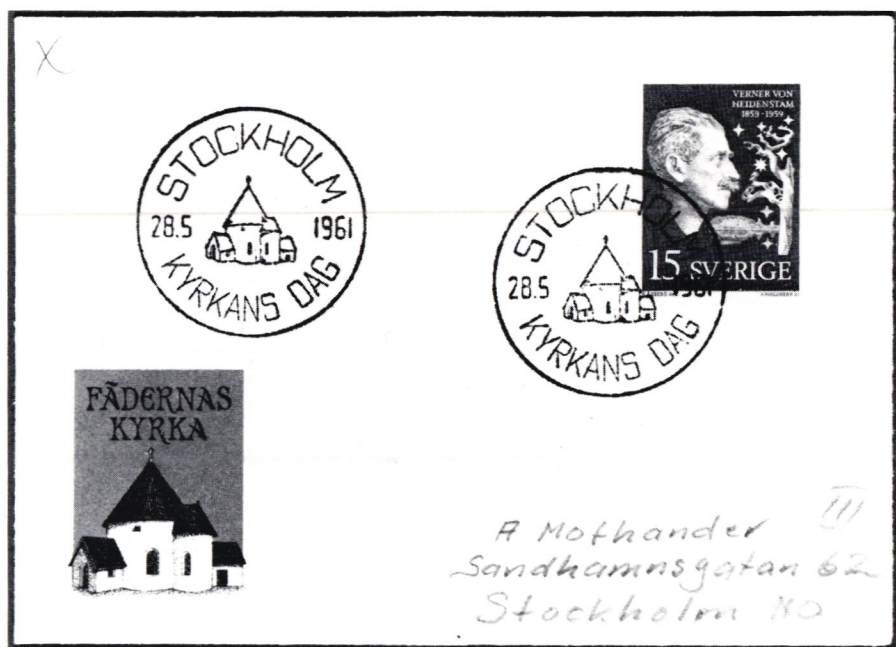
När jag nämner *Dalhems kyrka* går kanske många läsartankar till den praktfulla katedralen på Gotland. Men också i nordöstra Småland finns ett Dalhem med en vackert belägen kyrka. Kyrkan har haft en medeltida vävnad, som nu finns i Historiska museet. Den 29 februari 1969 utgavs ett postkort där adressidans vänstra del pryddes av ett motiv med förklarande text: *Detalj av päll från 1400-talet, Dalhems kyrka i Småland.*

Lofa kyrka som illustration på häftesomslag.

Medeltida vävnad från Dalhems kyrka som illustration på postkort.

Strax söder om Kalmar ligger Hagby med Sveriges bäst bevarade rundkyrka. Här återges kyrkan i stämpel och på brevmärke.

Flera Smålandskyrkor finns återgivna i stämplat. *Hagby rundkyrka* får utgöra exempel. I maj 1961 firades i Stockholm Kyrkans dag bl a med en stämpel som återgav rundkyrkan i Hagby. Den byggdes på 1100-talet som en befästningskyrka där en övervåning var inrättad för försvar. I kyrkorummet har bänkinredningen anpassats efter rundkyrkans form, vilket ger meningheten en påtaglig samhörighetskänsla.

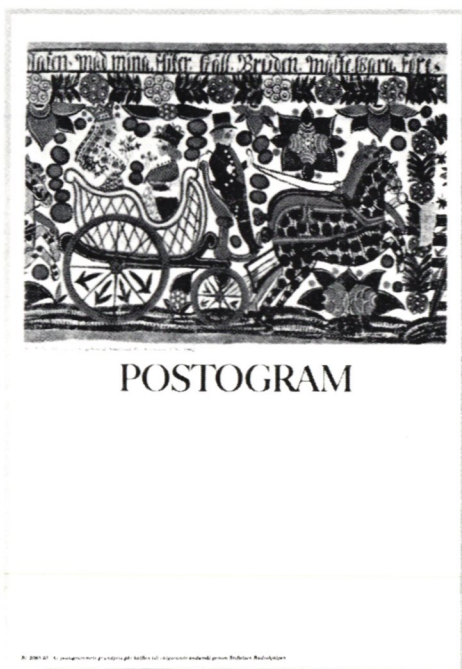
Bonadsmålningar och dräktsilver

Kyrkobesöken har försatt artikelförfattaren i helgstämning. I gamla tider pryddes stugorna med *bonadsmålningar* (allmogemålningar) speciellt till helger. Svenskt allmogemåleri hör till något av det bästa vi kan visa upp i fråga om nationell konst. Dalmålningar har blivit ett välkänt begrepp. Måleriet från Småland är mindre känt och ändå är det faktiskt mera omfattande.

I november 1973 utgavs frimärken med motiv från allmogemålningar. Ett av motiven återgav Abraham Clemetsons (1764–1841) *Tre vise män*. Clemetson var bosatt på flera ställen inom Urshults socken. Hans motivval dominerades av just Heliga tre konungar värdigt ridande under pampiga valvbågar.

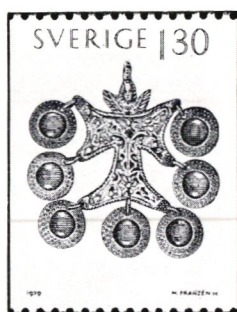
Tre vise män. Detalj av bonadsmålning målad av smålänningen Abraham Clemetson.

Bröllopståg. Detalj av bonadsmålning målad av smålänningen Per Svensson.

Sedan maj 1977 har Postverket sålt *postogram*, en ersättning för Televerkets tidigare lyxtelegram. Ett av de först utgivna postogrammen återger en detalj ur en småländsk allmogemålning. Per Svensson (1787 – 1862) från västra Småland har en motivrepertoar som omfattar *bröllopståg* och det är ett sådant motiv som möter oss på postogrammet.

Folkdräkter används gärna vid livets högtidsdagar. Till dräkterna hör ofta konstnärligt arbetade smycken. När Postverket till julen 1979 utgav folkdräktsfrimärken innefattades ett *dräktsmycke* från Unneryds socken, Småland.

*Dräktsmycke – s.k. striglakors – från
Unnaryds socken.*

*Axel Oxenstierna hade grevskap i Små-
land.*

Bondeledare respektive statsman

Nils Dacke (död 1543) och Axel Oxenstierna (1583–1654) är två kontrasterande personligheter i vår historia. Intressant är att de har en beröringspunkt – de har relationer till samma trakt i Sverige. Dacke var bördig från Södra Möre i Kalmar län. Axel Oxenstierna erhöll 1645 grevskapet Södermøre och blev stamfar för grevliga ätten Oxenstierna af Södermøre. Oxenstierna – Postverkets grundare – fick sin frimärkshyllning 1936 då Postverket fyllde 300 år.

*Dacke-staty i Virserum. Konstnär: Arvid
Källström.*

Nils Dacke fick 1956 sin staty i Virserums samhälle där han står i helfigur med armborst på axeln och stridsyxia i handen. Här i närheten led han sitt avgörande nederlag på Hjortens is. Virserums marknad har några år uppmärksamats med en minnespoststämpel som återger Dackestatyn. Oxenstiernas anknytning till Småland är inte allmänt känd. Dackes liv som varg i veum har tilltalat folkfantasin. I dagens Småland är Dacke folkkär: Det springs Dackelopp, spelas fotboll på Dackevallen, bryggs Dackeöl, bakas Dackebröd m m.

Växjögymnasister

Många kulturpersonligheter har anknytning till Småland. En sådan ansamling av snillen kan väcka förundran hos var och en utom hos smålänningen. Växjö har traditioner som lärdomsstad. Som Växjögymnasist på 1960-talet fann jag det intressant att konstatera att Växjö gymnasium och tidigare Växjö skola har haft många elever som blivit så kända att de fått göra intåg i filatelins värld.

Isac Rothovius studerade vid Växjö skola.

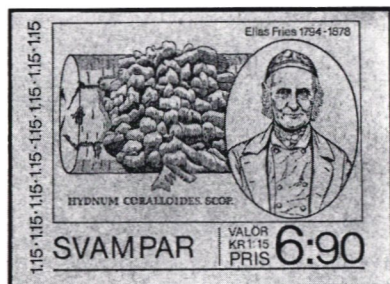
Isac Rothovius (1572–1652) föddes i Angelstads socken och studerade två år vid Växjö skola. Han blev biskop i Finland och det är på ett finskt frimärke vi hittar denne smålänning. I en frimärksserie – finska biskopar – från 1933 visar valören 2 1/2 mark Rothovius bild.

Efter biskopen följer tre prästgårdsbarn. De småländska prästgårdarna utgör vad som kallats den svenska begåvningsreservens vagga. Carl von Linné (1707–1778) föddes i Råshult där fadern var kyrkoherde. Sin grundläggande utbildning fick han vid Växjö gymnasium. Linné har hedrats med frimärken både i Sverige och utlandet.

Per Henrik Ling (1776–1839) föddes i en prästgård i Södra Ljunga där barndomshemmet nu är museum. 100-års minnet av hans död uppmärksammades med frimärken.

Elias Fries' (1794–1878) vagga stod i Femsjö prästgård, västra Småland. Vem är Elias Fries? Många ställde den frågan när Postverket 1978 hyllade honom med sex svampfrimärken. Elias Fries är obestridd som svampnomenklaturens grundläggare. Hur välkänd han var för sin samtid belyses av den mångomtalade händelsen, att en gång fick han ett brev från Amerika med den enda adressen: *Elias Fries, Europe*. Svampfrimärkena utgavs i ett häfte vars omslag återgav en bild av den småländske mykologen.

Esaias Tegnér (1782–1846) var inte gymnasist i Växjö men genom sina skoltal är han knuten till gymnasiet. Hans far var från Småland och tog sitt

»Blomsterkonungen» Carl von Linné, »den svenska gymnastikens fader» Per Henrik Ling och »svamparnas Linné» Elias Fries. Två erfarenheter har de gemensamma: uppväxt i småländska prästgårdar och skolgång i Växjö.

namn efter Tegnaby socken. I 22 år var Esaias Tegnér biskop i Växjö. Till hundraårsminnet av hans död utgavs frimärken som fick förstadsstämpling i Växjö.

Växjögymnasisten, domprosten och nykterhetsaposteln Peter Wieselgren (1800–1877) föddes i Spånshult utanför Vislanda. Han har ännu inte hedrats med frimärken men när hans barndomshem öppnades som museum användes en minnespoststämpel.

Viktor Rydberg (1828–1895) tillbringade sin barndom i Jönköping. Till 50-års minnet av hans död utgavs frimärken efter en av konstnären Albert Edelfelt utförd målning. Rydberg får avsluta den filatelistiska kavalkaden av Växjögymnasister.

Esaias Tegnér är bekant för sina skoltal i Växjö.

Peter Wieselgrens barndomshem har öppnats som museum.

Viktor Rydberg växte upp i Jönköping och fick gymnasieutbildning i Växjö.

John Bauers Vill Vallareman.

Sagolikt

Strax öster om Gränna kommer vi in i John Bauers (1882–1918) sago-land med mörka skogsdjup, grönmossiga jätteblock och speglande vatten. Just i dessa trakter fann konstnären motiv för sina berömda illustrationer. Två av hans sagoillustrationer ingick i frimärkshäftet *Svenska Sagor* som utgavs 1969.

I grevens tid

Nästan tre hundra år före Bauer höll *Per Brahe dy* (1602–1680) till i området kring staden Gränna, där han innehade grevskapet Visingsborg. Dagens motorvägsturister kan rasta vid ruinen av slottet Brahehus och beundra den hänförande utsikten över Brahes domäner. I juli 1958 återgavs *Brahehus* i en minnespoststämpel.

Uttrycket *i grevens tid* brukar användas i betydelsen i sista stund. Ursprungligen användes uttrycket om den för finska folket lyckliga tiden då Per Brahe var generalguvernör över Finland. I september 1980 hyllades Brahe med en finsk utställning, *I grevens tid* (kreivin aikaan), där en minnespoststämpel användes.

Smålandsgreven Per Brahe d y står staty i Brahestad (Raahe). 1 september 1980 avbildades han i en finsk stämpel.

Döderhultarn ville flyga ballong med Andrée

År 1973 utgavs frimärkshäftet *Mot fjärran mål*. Ett av märkena återgav Grännasonen Salomon August Andrée (1854–97) och hans foto av ballongen Örnen landad på polarisen. Det är svårt att teckna så det passar för frimärksformatet. Svenolov Ehrén har skämtsamt beskrivit sin metod: Jag försöker göra *monumentalkonst i frimärksformat*. Serien *Mot fjärran mål* är bevis för att han på utmärkt sätt lyckas använda frimärksformatet.

Andrée slutade 1897 sina dagar bland Nordpoolens isar. I hemstaden Gränna har han hedrats med museum.

När Andrée skulle flyga till Nordpolen anmälde sig Axel Robert Petersson (1868–1925) från Oskarshamn som medresenär. Andrée svarade avböjande. Trots diskvalifikationen blev Andréés brev *Döderhultarns* käraste skatt. Döderhultarns originalitet tog sig uttryck i allt, i arbete och liv. Han frimärkshyllades 1968 och hans verk *Fingerkrok* valdes till motiv.

I skenornas värld

Mina tidigare barndomsminnen äro oupplösligt förenade med bygandet av Nässjö–Oskarshamn järnväg . . . Järnvägen fick koncession år 1869 – mitt födelseår. Då järnvägen i hela sin längd öppnades för trafik år 1874 blev min far inspektor vid Bohults station . . .

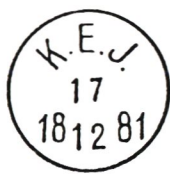
»Fingerkrok» utgavs i tre valörer. 25-öresvalören valdes kanske för att Döderhultarn benämns Tolvskillingen. I FDC-stämpeln återgavs Arvid Källströms Döderhultarn-statyn vid Döderhults kyrka. Fingerkroksmotivet går igen också i skulpturen »Äktenskapet», symbolen för Tolvskillingsmarken.

Smålandsfödde *Albert Engströms* (1869–1940) ord ger tankarna en knuff in i skenornas värld. Att Albert anger rätt årtal för öppnandet av *Nässjö–Oskarshamn järnväg* får vi bekräftelse på genom den minnespoststämpel som 1974 markerade järnvägens 100-års minne.

I vissa tåg framförs ambulerande postanstalter – *järnvägspostkupéer*. I dessa stämplas och sorteras post. För en hemortsamling kan det vara trevligt att utforska vilka postkupéer som framförts genom hemorten. I samlingen inlemmas försändelser avstämplade med aktuella postkupéstämplor. Sommaren 1968 gick Postverket över till en ny transportorganisation med huvudsakligen landsvägstransporter. Endast en handfull järnvägspostkupéer finns kvar.

Albert Engström föddes i Lönneberga. I dag är *Astrid Lindgrens Emil* ortens ryktbaraste innevånare.

Det finns järnvägspoststämplat av olika utseende. I vissa finns hela järnvägens namn utsatt, ibland endast initialer (K.E.J. = Kalmar – Emmaboda järnväg) och vanligast endast kupéens nummer (PKP 418 trafikerade Nässjö – Kalmar).

Posthistoria

År 1620 anmodade Gustav II Adolf en holländare att undersöka möjligheten att genomföra en postförbindelse från Hamburg genom Danmark till gränspostkontoret i småländska Markaryd. 350-års minnet av denna första postföringslinje firades med en minnespoststämpel i Markaryd. Markaryds tidiga postala anknytning ger sig till känna genom att posthorn ingår i ortens vapen.

Till minne av första postföringslinjen via Markaryd till Tyskland.

Stig Blombergs »Postbonde» utanför Postkontor i Kalmar.

I kyrkparken i Gislaved avtäcktes 1966 en minnessten.

När det svenska Postverket byggdes upp anställdes s k postbönder. Första åren fördes posten med apostlahästar men snart togs fyrbenta springare i bruk. Utanför huvudpostkontoret i Kalmar står Stig Blombergs gyllene skulptur *Postbonde med häst*.

Vid riksdagen 1847/48 motionerades första gången om införande av enhetsporto efter engelsk modell. Tiden var ännu inte mogen. Att införa frimärken skulle vara meningslöst utan enhetsporto. Det är givetvis en smålänning, *Peter Mårtensson* (1802–54), vi ska ihågkomma som den förste som i riksdagen framlade förslag om enhetsporto. När de första svenska frimärkena kom ut 1855 hade Mårtensson året innan hastigt avlidit i kolera.

Skeppet Calmare Nyckel på märke från Kalmar lokalpost.

Lokalpost

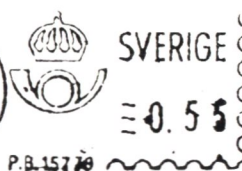
Genom åren har i ett antal orter under några perioder funnits lokalpost. I Småland är det hemortsamlare i Eksjö, Huskvarna, Jönköping, Kalmar, Nässjö, Tranås, Värnamo och Västervik som kan förgylla sina samlingar med märken och försändelser från lokalpostens tid.

Frankostämplor

I hemortsamlingen är frankostämplarna ett angenämt inslag. I reklamklichédelen kan man finna upplysningar om företag och/eller händelser i bygden. Den intresserade kan följa upp frankostämplarna genom dokumentation av företagen/organisationerna, som använder sådana stämplor.

Växjö Flygplats
-ny länsflygplats
klar september 1975.

Både riks- och
lokalnyheter
I Smp —
6 dagar i veckan

Reklamklichédelen i frankostämpel kan berätta om hemorten.

Småländsk utvandrarbygd

Allra mest givande är kanske när man ger hemortsamlingen riktigt lokal prägel. Här ges samlaren möjlighet till forskning i den egna bygden.

Vid semestervistelser i Småland brukar jag titta in på postkontoret i Skruv. Ett par gånger om året visas små utställningar. Postmästare Maja Ahrenbring har upplyst mig om att Ingmar Karlsson, en av ortens frimärks-samlare, är mannen bakom utställningarna. Det genomgående temat brukar vara hemortsamlande. Ingmar Karlssons utställningar har inspirerat mig till att hämta exemplen på lokalt material just från Skruv och den närmaste omgivningen.

En bit av kartan över utvandrarbygden på gränsen mellan Kronobergs och Kalmar län. Följande orter berörs i artikeln: Ljude, Åkerby, Skruv, Kråksjö, Moshult och Tjugosjö.

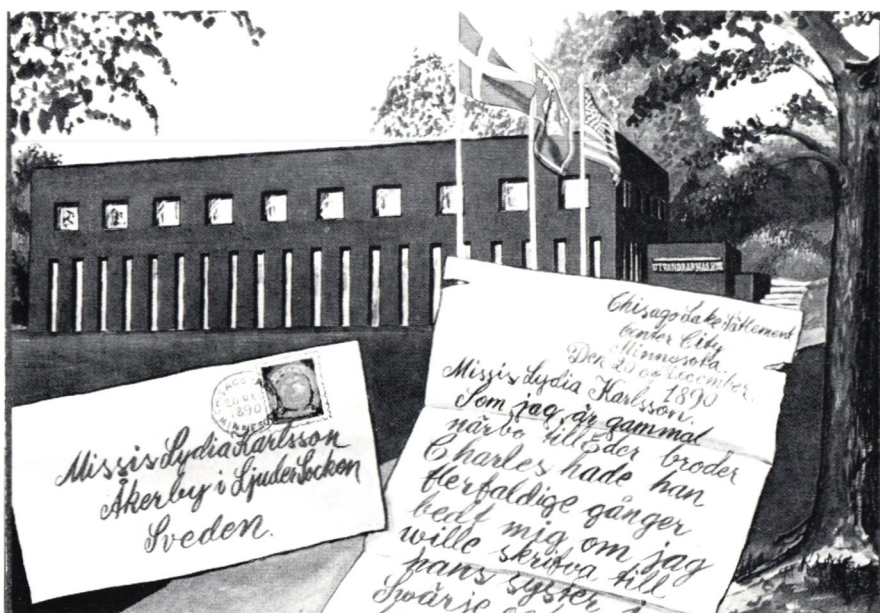
När vi är i Skruv befinner vi oss i den s k utvandrabygden. Skruv är idag centralort i Ljuders församling.

Detta är en berättelse om några människor som från sina hem i Ljuder i Småland utvandrade till Nordamerika . . .

Så inledde Vilhelm Moberg sitt väldiga utvandrarepos. Dikt och verklighet smälter samman till förväxling och förblandning. Karl-Oskar och Kristina har blivit ett par av de mest kända svenska litterära gestalterna. I Karlshamn står Axel Olssons *Utvandrarna*. Sommaren 1979 användes i Karlshamn en minnespoststämpel som återgav det välkända utvandrarparet från Ljuder.

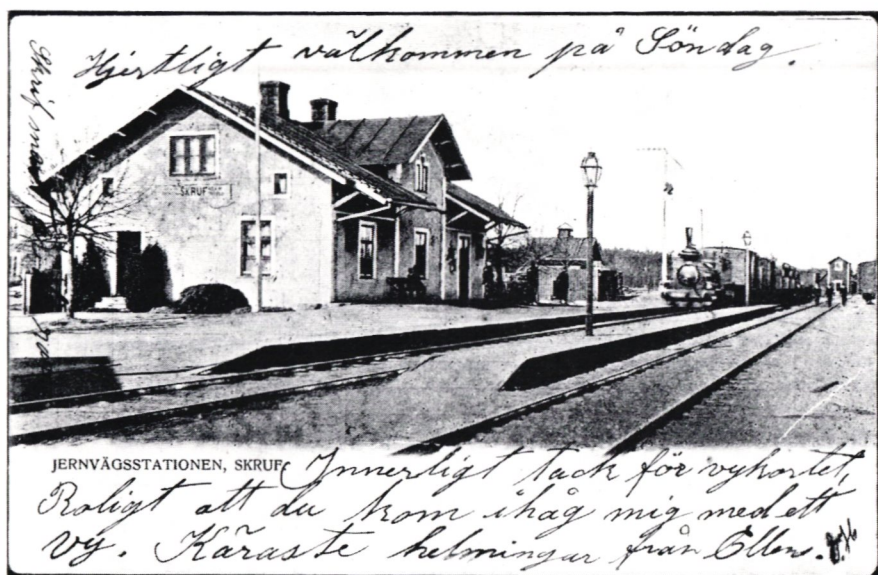
I Karlshamn står Karl-Oskar och Kristina från Ljuder staty.

Så här har konstnären Villy Luth tänkt sig att »Sista brevet till Sverige» kunde se ut. I bakgrunden Utvandrarnas Hus i Växjö.

»Sista brevet till Sverige» är ett gripande sluddokument i Mobergs utvandrarepos. Brevet sändes till Karl-Oskars syster i Åkerby, Ljuder. Postverket ger i olika sammanhang ut gratiskort som nu omfattas av stort samlarintresse. Korten går under beteckningen *PT-kort* efter Postverkets Tryckeri. Hur konstnären Willy Låth har tänkt sig »Sista brevet till Sverige» finns återgivet på ett *PT-kort*.

I utvandrarnas Ljuder finns idag ett postkontor i Skruv. I en hemortsamling kan det vara trevligt att dokumentera med några av de olika stämpeltyper som använts genom åren. Här finns även stavningsvariant i stämpel. Orten stavades förr med »f» som slubbokstav: Skruf.

Vykort kan vara fina tidsdokument i en hemortsamling. Här en vy från tidigt 1900-tal då postanstalten i Skruv var inrymd i järnvågsstationen.

Idag använder lantbrevbärarna stämpel av konventionellt ortstämpel utseende.

Lantbrevbärarstämplar är intressanta inslag. Funktionen är kvittens- (kassa-) stämpeln och det är därför inte ofta man påträffar makuleringar av frimärken. På 1960-talet tilldelades lantbrevbärarna stämplat av konventionellt ortstämpelutseende. Tidigare användes rektangulära gummi-stämplat av olika storlek. Samlingen kan »kryddas» med textkvitton försedda med lantbrevbärarstämplar.

När Albert Engström frimärkshyllades 1969 utgavs bl a två frimärkshäften vars omslag illustrerades med Engströms teckningar på temat postbefordran. På ett av omslagen instruerar August sin gumma som skall bära brev till posten:

Blanna nu inte ihop brefva, utan kom ihåg, att du bär då som ska till Stockholm i vänstra näfven å då som ska te Kråksjö i högre

En titt i Svensk Ortförteckning klarlägger att det finns bara ett Kråksjö — en by i Ljuders församling. När Albert Engström gjorde teckningen tänkte han nog inte på någon bestämd ort utan ville bara ha en lantlig kontrast till Stockholm. Men visst är häftesomslaget ett festligt inslag i en hemortsamling från utvandrarbygden.

Orten Kråksjö omnämnd på ett häftesomslag.

Järnvägsbyggandet medförde ett uppsving för berörda bygder. I de uppförda stationshusen öppnades ofta också en postanstalt. Vid järnvägslinjen genom utvandrarbygden flankeras Skruv av Moshult och Tjugosjö. Moshult stationshus är ett stort träslott som under åren 1908—1949 hyste en poststation. Dagens igenspikade stationshus fyller oss med vemod.

När vi kommer till Tjugosjö kan vi konstatera att här finns inte ens det kombinerade post- och stationshuset kvar. I slutet av 1970-talet gick det samma öde till mötes som visans 34:an: Nu ska hela rasket rivas!

Åren 1925–1965 fanns en postanstalt i Tjugosjö.

Ett sätt att få mänsklig anknytning är att plocka med foton av postfolk i arbete. Från postanstalten i Tjugosjö utgick lantbrevbärare. Här ger sig lantbrevbärare Carl Ferdinandsson ut på sin sista tur den 31 maj 1965.

Då posten 1968 övergick till huvudsakligen landsvägstransporter blev endast några få järnvägspostkupéer kvar. På järnvägen genom utvandrarbygden har framförts postkupéer både före och efter 1968. Hemortsamlaren välkomnar stämpelavtryck från dessa kupéer.

De rent filatelistiska objekten kan kompletteras med foton och teckningar. Bilder från postverksamheten och litet posthistoria kring den är förträffliga blickfång. Brevbärlinjer kan dokumenteras med skisser över linjesträckningar.

Lokal utställning

Med besöket i utvandrarbygden avslutas mina glimtar från Småland. Jag har avstått från djupdykningar efter rariteter och istället koncentrerat mig på vanliga objekt i ett försök att avdramatisera samlandet.

För frimärksklubbar kan hemortsamlande vara lämpligt att satsa på som grupparbete. Resultatet kan med fördel redovisas på det lokala postkontoret eller biblioteket. Att på hemmaplan visa upp material med lokal anknytning är mycket lämpligt. Att blicka i backspegeln har blivit inne. Att söka rötterna är något som nutidsmänniskan allt oftare hänger sig åt. Filatelistiska objekt kan ge impuls till forskning i hembygden.

En hemortsamling kan väcka intresse även utanför filatelikretsarna. Man behöver inte nödvändigt gå så långt tillbaka i tiden. Också nutiden har sitt intresse. I hembygdsforskningssammanhang används en uppmaning som är gångbar också i filatelin: *Gräv där du står!*